

УДК 811.111:342.1

ІНТОНАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО ДЕТЕКТИВУ

Тихоніна С. І.

Національний університет «Одеська морська академія»

У статті досліджено інтонацію англomовного детективу. Детально описано акустичні кореляти перцептивних одиниць інтонації в цілому та окреслені їхні прагматичні функції. Подано методичку електроакустичного аналізу, необхідну для встановлення інтонаційної організації англomовного детективу. Запропоновано та підтверджено гіпотезу, що інтонаційні параметри (частота основного тону, інтенсивність, тривалість) допомагають диференціювати композиційно-мовленнєві форми – розповідь, опис та роздум – в англomовному детективі.

Ключові слова: детектив, композиційно-мовленнєва форма, розповідь, опис, роздум, електроакустичний аналіз, частота основного тону, діапазон, інтенсивність, тривалість.

Tykhonina S. I. Intonation of the English detective story. The present article is a contribution to linguistics as it reports on the intonation peculiarities of the English detective story. The investigation is based on 200 utterances that have been chosen from the stories of Arthur Conan Doyle and represent narrative compositional forms "narration proper", "description" and "argumentation". The proposed hypothesis implies that every narrative compositional form in the English detective story can be differentiated by means of a certain acoustic parameter of intonation (voice pitch frequency, voice range, intensity and duration).

Argumentation is characterized by average indices of the voice pitch frequency of the principal structural elements in phrases (i.e. the first stressed syllable and the semantic centre). The minimum indices are peculiar to narration. The wider range of voice is observed in argumentation as well. It can be explained by its effort to create tension. The narrower voice range is peculiar to narration proper which is connected with its moderate character.

The indices of duration demonstrate that tempo is quite quickened in argumentation. The tendency to slowing down the tempo is observed in narration. The average indices are characteristic of description. Another peculiar feature of all the narrative compositional forms is pauses. They prevail in description and are almost absent in argumentation.

Intensity turned out to be the least significant acoustic parameter of intonation in sense-differentiating narrative compositional forms.

The obtained data on each narrative compositional form testify that narration, description and argumentation are differed by specific prosodic structures, each having a different quantitative correlation of the acoustically perceived features which help to create genre specificity of the English detective prose.

Key words: detective story, narrative compositional form, narration proper, description, argumentation, electro-acoustic analysis, voice pitch frequency, voice range, intensity, duration.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Представлена стаття присвячена вивченню інтонаційної організації англomовного детективу. До тепер жанр детективу досліджено фрагментарно, здебільшого в межах літературознавчої проблематики. Досі виникають суперечки щодо визначення цього жанру, його специфіки та морфології. До того ж не систематизовано лінгвістичні параметри детективу, зокрема його інтонаційні особливості, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Детектив є популярним літературним жанром. Його вивчення оперте на праці В. Б. Шкловського, який докладно досліджував структуру та семантику детективних оповідань [9]. До інших важливих робіт, у яких детектив розглядають як тип літератури, належнюємо праці О. Г. Адамова [1], А. З. Вуліса [4], Т. Кестхей [6], В. Б. Сміренського [7], М. П. Тугушевої [8], Л. В. Дученко [5], Дж. Скелгз [12] та ін. Однак слід зазначити, що вчені зосереджують увагу на історії виникнення та розвитку детективу, виявленні закономірностей організації текстів детективного жанру, сюжетно-фабульній структурі тощо. Робіт, присвячених вивченню лінгвальних особливостей реалізації

детективу, мало, тому що мовні засоби зазвичай залишаються поза увагою дослідників.

Формулювання мети і завдань статті. Мета роботи полягає в тому, щоб визначити, як реалізуються інтонаційні параметри (частота основного тону, інтенсивність, тривалість) в англomовному детективі.

Об'єктом дослідження виступає інтонація оформлення англomовного детективу.

Предметом дослідження слугують такі акустичні параметри інтонації, як частота основного тону, тональний діапазон, інтенсивність та тривалість.

З поставленої мети витікають такі **завдання**:

- 1) проаналізувати акустичні кореляти перцептивних одиниць;
- 2) дати стислий опис методички проведення електроакустичного аналізу;
- 3) інтерпретувати результати, отримані під час експерименту;
- 4) підтвердити запропоновану гіпотезу щодо інтонаційної диференціації композиційно-мовленнєвих форм в англomовному детективі.

Матеріалом дослідження послугували 200 висловлювань, що були відібрані з детективних новел А. К. Дойла для проведення електроакустичного аналізу. Дібрані фрази репрезентують розповідь, опис,

роздум як композиційно-мовленнєві форми (далі КМФ), що входили до складу експериментального матеріалу для проведення електроакустичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення мети нашого дослідження, тобто вивчення інтонаційної організації англомовного детективу, передбачає проведення електроакустичного аналізу, який, своєю чергою, потребує оперування певними термінами. Тому вважаємо необхідним удокладнити певні інтонаційні поняття та визначити, які акустичні кореляти відповідають перцептивним одиницям інтонації в цілому, зазначити їхні особливості, виявити прагматичні функції.

Головним акустичним корелятом *висоти тону* вважається **частота основного тону** (далі ЧОТ) [2, 10]. ЧОТ визначає мелодичний бік висловлювання, його тональний портрет. Зміни частоти основного тону в одній фразі досить значні: тон перебуває в постійному русі, він змінюється не лише протягом одного слова, а й протягом складу і звука. Тому характеризувати загальну зміну ЧОТ на матеріалі всієї фрази вважаємо недоречним, щоб уникнути узагальнень та абстрагування від побіжних рис. Як правило, до уваги береться те збільшення чи зменшення ЧОТ, яке дає змогу виявити певні функціональні риси мовлення. Риса, які характеризують фізіологічний чи суто фізичний бік мовлення чи випадкові зміни тону, до загальної ЧОТ фрази не включаються [там само].

Іншим показником, який слугує важливим параметром фрази за ЧОТ, є *діапазон фрази*. Діапазон фрази характеризує ту широту тонального охоплення, яку займає це висловлення в загальному частотному полі мовлення людини. Відповідно до змісту висловлюваного, до емоційного характеру фрази, мовець оперує ширшою чи вузькою тональною полосною. Крім того, діапазон висловлювання в мовленні несе і значне функціональне навантаження. Завдяки діапазону фрази слухач одержує додаткову інформацію [3, 23–24].

Гучність визначається **інтенсивністю** звука. Частотні характеристики, які визначають якість звуку (спектр), також беруть участь в створенні ефекту гучності, адже різні звуки різняться за гучністю. Окрім цього, час може впливати на сприйняття гучності. Установлено, що в межах 0.5 сек. збільшення часу звучання веде до збільшення гучності при однаковій інтенсивності [2, 11]. Ці дані демонструють певну роль часу в створенні ефекту гучності. Отже, основним акустичним корелятом гучності є інтенсивність, тоді як час і частоти можуть впливати на сприйняття гучності.

Час звучання – основний акустичний корелят **тривалості**, який залежить від кількості складів у висловлюванні та вимірюється в *мс*. Збільшення часу звучання сприймається як збільшення тривалості. А втім, на думку А. М. Антипової, невідомо, як часова шкала співвідноситься зі шкалою тривалості, наприклад, наскільки треба збільшити час, щоб досліджуваній звук сприймався вдвічі довшим, ніж інший. Водночас учена не бачить, як ЧОТ та інтенсивність можуть впливати на тривалість, тому не включає їх до акустичних корелятів тривалості [2, 11].

У нашому дослідженні ми дотримуємося погляду, що всі інтонаційні явища базуються на трьох базових характеристиках: частоті основного тону, інтенсивності та часі звучання. Ці три елементи тісно пов'язані між собою та за конкретних умов певною мірою впливають один на одного.

Наступним етапом стало проведення електроакустичного аналізу для підтвердження запропонованої гіпотези та для виявлення певних інтонаційних засобів, що допомагають диференціювати КМФ «розповідь», «опис» та «роздум» в англомовному детективі. Передусім стисло опишемо методику проведення електроакустичного аналізу.

Безперечною є думка, що перцептивний та аудитивний аналізи представляють широкі можливості. Однак дані, отримані в результаті згадуваних методів аналізу, є суб'єктивними. Такі видатні лінгвісти, як Дж. Доддінгтон та Ф. Нолан, навіть сумніваються в лінгвістичній цінності одержаних таким чином результатів [10, 11]. Проте вважаємо, що об'єктивність отриманих при цьому лінгвістичних висновків може бути підтверджена результатами точних фізичних вимірювань. Для усунення суб'єктивних моментів в інтерпретації результатів експерименту важливу роль відіграє використання методів інструментального та математико-статистичного аналізу.

Застосування методів інструментального аналізу уможливило встановити об'єктивну картину, яка характеризує роль основних компонентів інтонації: 1) ЧОТ; 2) тривалість; 3) інтенсивність.

Електроакустичний аналіз проводився двома етапами. На *першому* етапі відбувалося розшифрування тексту на отриманих осцилограмах, членування цього тексту на структурні елементи (початкові ненаголошені склади, корпус, ядро, заядерні склади), а також визначення семантичного центру висловлювання. На *другому* етапі експерименту виявлені фізичні дані заносились у таблиці структурного аналізу. Були охоплені частотні, часові та амплітудні характеристики всього висловлювання, а саме: 1) характер руху частоти основного тону у висловлюванні; 2) час звучання всього висловлювання; 3) пікова інтенсивність звучання.

Удодкладнений таким чином експериментальний матеріал дає можливість розпочати опис даних електроакустичного аналізу.

Одним із провідних акустичних параметрів, який різко відрізняє КМФ «розповідь», «опис» та «роздум», є зміна частоти основного тону. У процесі цього експерименту розглянуто такі частотні характеристики:

1) значення ЧОТ структурних елементів фраз, які представляють різні КМФ;

2) частотний інтервал першого наголошеного складу, ядра, а також частотний діапазон усієї фрази, який розраховується за формулою – \max . точка : \min . точка.

Статистична обробка частотних інтервалів цього експериментального матеріалу засвідчує висновок, що частотний інтервал відіграє важливу роль у розрізненні КМФ «розповідь», «опис» та «роздум».

Найбільш значущими є середньоарифметичні показники пікової ЧОТ фраз, які презентують різні

КМФ у таких структурних елементах, як початковий ненаголошений склад, перший наголошений склад, корпус, ядро, заядерні склади, подані в таблиці 1.

Отже, виявлено, що в КМФ «розповідь» найбільша пікова ЧОТ припадає на перший наголошений склад та на ядро (170 та 149 Гц відповідно). Ту саму тенденцію можна спостерігати і в КМФ «роздум» (198 та 214 Гц), тоді як для КМФ «опис» є характерним збільшення ЧОТ не тільки на першому наголошеному складі, але й на заядерних складах (175 та 177 Гц).

Порівнюючи дані ЧОТ найголовніших структурних елементів фрази, тобто першого наголошеного складу та ядра, необхідно відмітити, що максимальні показники виявлено в КМФ «роздум» (відповідно 198 та 214 Гц); середні – притаманні КМФ «опис» (175 та 166 Гц); мінімальні ж – КМФ «розповідь» (170 та 149 Гц). Таким чином, результати попередньо проведеного аудитивного аналізу підтверджені висновками електроакустичного дослідження.

Однією з важливих закономірностей, яку можна спостерігати, є зменшення ЧОТ при вимові ядерного складу в КМФ «розповідь» та «опис». Більш високі показники в описі свідчать про наявність емоційного відтінку у фразах, які належать до цієї КМФ. Менші показники в розповіді пов'язані з її помірністю. У КМФ «роздум» простежується протилежний процес: ЧОТ збільшується при вимові семантичного центру. Це можна пояснити прагненням мовця не лише привернути увагу до ключових моментів у фразі, але й створити ефект напруги.

Середньоарифметичні значення частотних інтервалів структурних елементів досліджуваних фраз, а також частотний діапазон усієї фрази, яка представляє ту чи ту КМФ, відображено в таблиці 2.

Отже, показники частотних інтервалів першого наголошеного складу перевищують в КМФ «розповідь» та «опис» і становлять 1.3 та 1.26 відповідно, тоді як в КМФ «роздум» цей показник складає 1.16. На протигагу цьому значення частотного інтервалу ядра є найбільшим в «роздумі» – 1.257. У «розпо-

віді» та «описі» різниця між цими показниками незначна – 1.1 та 1.14. Щодо середньоарифметичного значення фрази в цілому, то тенденція до збільшення спостерігається в КМФ «роздум» – 2.069. В КМФ «опис» цей показник – 1.921, у КМФ «розповідь» – 1.885. Знову можна побачити, що різниця між останніми двома КМФ не велика.

Таким чином, на основі комп'ютерного аналізу та статистичних підрахунків середньоарифметичних даних ми дійшли висновку, що у висловлюваннях, які належать до різних КМФ, більші значення пікової ЧОТ першого наголошеного складу та ядра притаманні фразам КМФ «роздум», так само як і частотний інтервал та діапазон фрази в цілому. Для КМФ «опис» характерними виявилися середні показники найголовніших структурних елементів фраз, а також частотний інтервал ядра і діапазон фрази. Щодо КМФ «розповідь», то її показники, хоч і не на багато, виявилися меншими за показники КМФ «опис». Це свідчить про те, що результати електроакустичного аналізу підтверджують висновки попередньо проведеного аудитивного аналізу.

У результаті доходимо висновку, що зміна частоти основного тону та діапазону всього висловлювання є смислорозрізнавальною характеристикою висловлювань, які належать до різних КМФ.

Отримані середньоарифметичні значення ЧОТ дали змогу нам відтворити тональну структуру фраз, які належать до розповіді, опису та роздуму. Тональний контур сприяє створенню більш адекватної картини мовного явища, яке вивчають, оскільки представляє його з урахуванням усіх зв'язків та взаємодій його основних елементів.

Для всіх КМФ є характерним низхідний рух, тобто переважає здебільшого низхідна шкала. Площина підвищення значень спостерігається на першому наголошеному складі та на семантичному центрі. Корпус фраз, які належать до КМФ «роздум», характеризується більшою крутизою підвищення та зниження ЧОТ. Це свідчить про наявність певного відсотка фраз, у яких, окрім низхідної, трапляється

Таблиця 1

Середньоарифметичні значення пікової ЧОТ структурних елементів фраз, які належать до різних КМФ (Гц)

КМФ	Пікова ЧОТ (Гц)				
	початкового ненаголошеного складу	першого наголошеного складу	корпусу	ядра	заядерних складів
Розповідь	125	170	146	149	99
Опис	168	175	145	166	177
Роздум	171	198	172	214	152

Таблиця 2

Середньоарифметичні значення частотних інтервалів 1 наголошеного складу та ядра, а також частотних діапазонів фраз, які належать до різних КМФ

КМФ	Частотний інтервал		Частотний діапазон фрази
	першого наголошеного складу	ядра	
Розповідь	1.3	1.1	1.885
Опис	1.26	1.14	1.921
Роздум	1.16	1.257	2.069

й ламана шкала. Щодо руху фінального тону, то тут помічено високе падіння. У цьому випадку отримані дані збігаються з результатами аудитивного аналізу.

Фразам, які належать до КМФ «розповідь» та «опис», притаманні більш плавні переходи, і одночасно з низхідною шкалою можна виділити й рівну шкалу. Однак рух фінального тону цих двох КМФ відрізняється: для «розповіді» характерним є низьке падіння, тоді як «опис» відрізняється середнім підйомом. Наявність саме такого термінального тону в КМФ «опис» пояснюється тим, що фрази цієї КМФ були розділені на синтагми, між якими переважав такий напрям руху ЧОТ.

При дослідженні інтенсивності були розглянуті такі її характеристики:

- 1) максимальні значення інтенсивності першого наголошеного складу;
- 2) максимальні значення інтенсивності семантичного центру;
- 3) максимальні значення інтенсивності заядерних складів.

Середньоарифметичні значення пікової інтенсивності перерахованих елементів наведено в таблиці 3.

Отже, найвища пікова інтенсивність спостерігається на першому наголошеному складі в усіх КМФ і становить 75 дБ. Щодо семантичного центру, то в кожній КМФ він вимовляється з меншою інтенсивністю. Трохи яскравіше він виділяється в КМФ «опис» із середньоарифметичним значенням 72 дБ. У «роздумі» та «розповіді» цей показник ненабагато менший, ніж в «описі», і становить 71 дБ та 70 дБ відповідно. Середня пікова інтенсивність вимови заядерних ненаголошених складів – 69 дБ в КМФ «опис» та «роздум» і 66 дБ – у «розповіді».

Так, у фразах *We found ourselves in Serpentine Avenue, And a drunken-looking groom <...> walked into the room* та *A married woman grabs at her baby*, які відповідно належать до КМФ «розповідь», «опис» та «роздум», перший наголошений склад вимовляється в середньому з інтенсивністю 75 дБ, тоді як семантичні центри цих висловлювань звучать з інтенсивністю, яка в середньому сягає 70 дБ,

72 дБ, 71 дБ.

Таким чином, комп'ютерний аналіз інтенсивності показав, що саме цей акустичний параметр інтонації є найменш значущим у смислорозрізюванні КМФ «розповідь», «опис» та «роздум». Крім того, за результатами попереднього аудитивного аналізу максимальна кількість фраз, проголошених «голосно», була зафіксована в КМФ «розповідь». Електроакустичний аналіз показав, що, хоч із різницею в 2 дБ, найвищий показник належить КМФ «опис». Отже, у цьому випадку результати різняться. Однак найімовірніше, це пов'язано з індивідуальними особливостями перцептивного сприйняття аудиторів.

Дослідження темпоральних характеристик фраз, які належать до різних КМФ, є важливим, тому що вони є смислорозрізювальною ознакою розповіді, опису та роздуму.

Під час електроакустичного аналізу були розглянуті такі темпоральні елементи досліджуваних фраз:

- 1) значення тривалості структурних елементів фраз (початкові ненаголошені склади, перший наголошений склад, ядро, заядерні склади);
- 2) міжсинтагмена пауза.

Середньоарифметичні результати вимірювань тривалості зазначених параметрів подано в таблиці 4.

На основі даних таблиці 4 можна побачити, що середньоарифметична тривалість є найбільша при вимові заядерних складів в кожній КМФ. Домінує показник у КМФ «опис» (він становить 509 мс). У КМФ «роздум» його значення становить 473 мс, у КМФ «розповідь» – 425 мс. Це свідчить про те, що в середньому час проголошення завершення фраз уповільнюється.

Важливо зазначити, що у трьох КМФ тривалість ядра перевищує тривалість першого наголошеного складу. Водночас у «роздумі» середньоарифметичне значення тривалості першого наголошеного складу та семантичного центру найменше – відповідно 197 мс та 293 мс. А це означає, що для цієї КМФ є характерним швидкий темп. «Опису» притаманні середні показники: перший наголошений склад

Таблиця 3

Середньоарифметичні значення пікової інтенсивності структурних елементів фраз, які належать до різних КМФ (дБ)

КМФ	Пікова інтенсивність (дБ)		
	1 нагол. склад	ядро	заядерні ненагол. склади
Розповідь	75	70	66
Опис	75	72	69
Роздум	75	71	69

Таблиця 4

Середньоарифметичні значення тривалості структурних елементів фраз, які належать до різних КМФ (мс)

КМФ	Тривалість (мс)				
	початковий ненагол. склад	1 нагол. склад	ядро	заядерні склади	міжсинтагм. паузи
Розповідь	186	340	350	425	317
Опис	310	297	334	509	309
Роздум	179	197	293	473	219

вимовляється в середньому за 297 мс, ядро – за 334 мс. У КМФ «опис» переважає середній темп вимови. Щодо КМФ «розповідь», то тут значення тривалості найбільші: на перший наголошений склад в середньому необхідно 340 мс, на семантичний центр – 350 мс. З огляду на наведені показники висновуємо, що для цієї КМФ є характерним повільний темп.

Таким чином, дані, отримані за допомогою електроакустичного аналізу, збігаються з даними аудитивного аналізу.

Тривалість неможливо розглядати, ігноруючи паузацію. Пауза використовується мовцем для виділення однієї синтаксичної одиниці від іншої, а різний тип паузи виражає характер зв'язку між одиницями тексту. Тривалість та місце пауз у висловлюваннях залежать від багатьох факторів та пов'язані зі змістовим аспектом передачі інформації.

У нашому дослідженні проаналізовані міжсинтагменні паузи. Їх найбільша кількість виявлена в КМФ «опис» – 56 %, але їх середньоарифметична тривалість становить середній за значенням показник – 309 мс. У КМФ «розповідь» кількість фраз виявилася меншою – 25 %. Однак, на відміну від «опису», їх середньоарифметична тривалість найбільша – 317 мс. У КМФ «роздум» показники кількості пауз та їх тривалості були найменші – 19 % та 219 мс. Отже, тривалість міжсинтагмених пауз впливає на уповільнення темпу в «розповіді» та на його прискорення в «роздумі», тоді як в «описі», незважаючи на переважання кількості пауз, їх тривалість стримує темп на середньому рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У результаті електроакустичного аналізу встановлено, що інтонаційна структура різних КМФ за тими чи тими акустичними українського детективу.

параметрами має характерні особливості, а отримані середньоарифметичні дані дали змогу зробити важливі висновки щодо основних інтонаційних характеристик, які обумовлюють диференціацію КМФ:

1) Основним інтонаційним засобом, який уможливило відрізнити КМФ, є частота основного тону.

2) Частотний інтервал різниці КМФ є одним із провідних акустичних параметрів. Збільшення емоційної напруги в КМФ «роздум», пов'язаної з розкриттям злочину та викриттям злочинця, зумовлює збільшення частотного інтервалу.

3) Рух частоти основного тону різниться у всіх КМФ – від крутого підйому та зниження у «роздумі» до більш плавного переходу в «розповіді» та «описі».

4) Інтенсивність, чие найвище пікове значення припадає на перший наголошений склад, а не на семантичний центр висловлювання, виявилася тим інтонаційним параметром, який відіграє найменшу роль в смислорозрізюванні КМФ «розповідь», «опис» та «роздум».

5) Темп вимовляння фраз, які належать до різних КМФ, не однаковий: він уповільнюється в «розповіді», що пов'язано з її помірним характером; трохи прискорюється в «описі» і найшвидшим є в «роздумі», що пояснюється їх більш емоційним характером.

Детальний аналіз усіх акустичних параметрів фраз, які належать до композиційно-мовленневих форм, переконує в наявності типологічних закономірностей та специфічних особливостей інтонаційного оформлення композиційно-мовленневих форм розповідь, опис та роздум в англійській мові.

Перспективою нашого дослідження вважаємо проведення порівняльного аналізу англійського та

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамов А. Г. Мой любимый жанр – детектив: Записки писателя / А. Г. Адамов. – М. : Сов. писатель, 1980. – 312 с.
2. Антипова А. М. Система английской речевой интонации / А. М. Антипова. – М. : Высшая шк., 1979. – 131 с.
3. Багмут А. Й. Типологія інтонації мовлення / А. Й. Багмут. – К. : Наук. думка, 1977. – 495 с.
4. Вулис А. З. В мире приключений: поэтика жанра / А. З. Вулис. – М. : Сов. писатель, 1986. – 382 с.
5. Дученко Л. В. Жанрово-лингвистические темпорально-повествовательные структуры художественного текста (на материале англоязычной детективной прозы XX в.) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Лариса Владимировна Дученко. – Одесса, 2004. – 195 с.
6. Кестхейи Т. Анатомия детектива / Тибор Кестхейи. – Будапешт : Magvető Könyvkiadó, 1979. – 257 с.
7. Смиренский В. Б. Модели сюжетных структур и нарративного интеллекта / В. Б. Смиренский // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты : [сб. обзоров]. – М., 2000. – С. 181–211.
8. Тугушева М. П. Под знаком четырёх. О судьбе произведений Э. По, А. К. Дойла, А. Кристи, Ж. Сименона / М. П. Тугушева. – М. : Книга, 1991. – 289 с.
9. Шкловский В. Б. Новелла тайн / В. Б. Шкловский // Хрестоматия по теоретическому литературоведению. – Тарту, 1976. – С. 107–128.
10. Doddington G. R. Speaker Recognition – Identifying People by their Voices / G. R. Doddington // Proceedings of the IEEE 73. – 1985. – № 11. – P. 1651–1664.
11. Nolan F. The Phonetic Bases of Speaker Recognition / F. Nolan // Cambridge Studies in Speech Science and Communication. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 232 p.
12. Scaggs J. Crime Fiction / John Scaggs. – London and New York: Routledge, 2005. – 174 p.